

Motion

1983/84:2558

Allan Ekström

Ändring i brottsbalken m. m. (sexualbrotten) (prop. 1983/84:105)

En av de mest centrala frågorna under hela lagstiftningsärendet har varit denna: Skall kvinnans uppträdande och handlande mot mannen *före* samlaget fränkännas rättslig betydelse i olika avseenden eller ej?

Medan sexualbrottsutredningen i sitt betänkande Sexuella övergrepp (SOU 1976:9) ansåg att kvinnans handlande före övergreppet skulle tillerkännas sådan betydelse, gjorde sexualbrottskommittén i sitt betänkande Våldtäkt och andra sexuella övergrepp (SOU 1981:61) den motsatta bedömningen, nämligen att kvinnans handlingssätt före övergreppet liksom relationen mellan kvinnan och gärningsmannen skulle sakna rättslig betydelse (s. 69). Propositionen synes intaga ett slags mellanläge i förhållande till de angivna ståndpunkterna.

Ingen torde i dag ifrågasätta de allmänna värderingarna att kvinnan i varje situation har rätt att bestämma över sin egen sexualitet och att hennes önskan att icke ha samlag ovillkorligen skall respekteras. Men enighet om inställningen till den grova och allvarliga kränkning av kvinnans personliga integritet som ett påtvingat samlag utgör löser tyvärr icke de problem som domstolen ofta ställs inför. Det finns all anledning att i ärlighetens namn klargöra detta.

Ett fall som jag hade att handlägga i tingsrätten får *åskådliggöra* detta.

En man hade stämt möte med en gift kvinna. Han hämtade henne med bil i närheten av hennes sommarställe. De åt middag tillsammans på restaurang i stan. Därefter gick de på bio och såg en starkt erotisk film. Efter föreställningen bjöd mannen på supé i sin bostad. Under vistelsen i bostaden hade de samlag med varandra. Mannen körde därefter kvinnan hem till hennes lägenhet i stan. Nästa dag anmälde kvinnan för polisen att mannen hade tvingat henne till samlaget. Mannen förnekade att han handlat mot kvinnans vilja. Åklagaren begärde, att tingsrätten skulle häkta och döma mannen för våldtäkt.

Hur skulle händelsen bedömas? Om mannen gjort sig skyldig till våldtäkt, kunde han med hänsyn till brottets straffvärde icke dömas till ett lägre straff än fängelse i två år. Han riskerade då också att omedelbart berövas friheten genom häktning. Med tillämpning av hittills gällande rättsprinciper gällde det för domstolen att ta ställning till följande frågor:

1. Hade kvinnan verkligen motsatt sig samlaget? Ett nekande svar skulle innebära att något brott över huvud taget icke förövats. Och det kan ju ej i förväg uteslutas att kvinnan av olika skäl icke hållit sig till sanningen.

2. Om kvinnan nu motsatt sig samlaget, hade denna kvinnas inställning

insetts av mannen eller hade mannen med hänsyn till samvaron kunnat tro att kvinnan gått med på att ha samlag? Svaret här är avgörande för frågan, om mannen haft uppsåt att våldföra sig på kvinnan eller ej. Om mannen kunde ha bibringats den uppfattningen att kvinnan samtyckt till samlaget trots att hon alltså icke gjort det, kunde han icke fällas till ansvar för våldtäkt. Detta liksom andra brott enligt brottsbalken förutsätter för straffbarhet uppsåt hos förövaren.

3. Om mannen insett att kvinnan icke velat ha samlag med honom hade han begått ett förkastligt sexuellt övergrepp mot henne. Hur skulle brottet betecknas? Vilket straff förskyllde mannen? Hur straffvärd var mannens handling? Domstolen hade här tillgång till en straffskala mellan fängelse i 14 dagar i ena ändpunkten och 10 år i den andra.

Skall domstolen förbjudas att vid besvarandet av de ställda frågorna ta hänsyn till vad som faktiskt förekommit före den påtalade händelsen och hur den tilltalade uppfattat situationen? Skall, annorlunda uttryckt, allt som förekommit före samlaget *avskärm*as för domstolen? Skall detta brott med andra ord bedömas enligt andra rättsprinciper än vad som av hävd gäller i övrigt och som tar sig uttryck i bl. a. den bestämmelsen i rättegångsbalken att rätten skall efter samvetsgrann prövning av *allt* som förekommit avgöra vad som i målet är bevisat (35:1).

Som inses skulle det strida mot hävdvunna rättsprinciper att kategoriskt *vidhålla* ståndpunkten att offrets handlingssätt före övergreppet och relationen mellan offret och gärningsmannen skall sakna rättslig betydelse, trots att denna ståndpunkt i och för sig är ett uttryck för den redovisade inställningen till kvinnans personliga integritet. En rättegång i framtiden kan därför inte från nu berörda synpunkter antas komma att skilja sig nämnvärt från vad som förekommit tidigare. Det är som vanligt verkligheten som har vitsord.

Till stöd för min bedömning kan jag åberopa remissyttranden från bland andra riksåklagaren, rikspolisstyrelsen, hovrätten för västra Sverige ("Mot bakgrund av det anförda har hovrätten kommit till den bestämda slutsatsen att hänsyn i flertalet fall måste tagas till offrets beteende såväl vid brottsens bestämmande som vid valet av påföljd"), kriminalvårdsstyrelsen, Sveriges domareförbund samt brottsförebyggande rådet ("Med detta bryter sexualbrottskommittén mot grundläggande principer inom straffrätten. Det är en självklarhet att domstolarna vid såväl brottsrubricering som påföljdsval och straffmätning för t. ex. misshandel tar hänsyn till hela händelseförloppet. Det är emellertid inte bara vid brott mot person som man i rättsskipningen försöker väga in hela händelseförloppet inklusive interaktionen mellan gärningsman och offer. Motsvarande gäller t. ex. vid förmögenhetsbrotten.").

Från rättssäkerhetssynpunkt är det därför oundgängligen nödvändigt att klarhet skapas huruvida brott mot 6 kap. brottsbalken skall handläggas och bedömas efter *andra* och snävare rättsprinciper än vad som eljest gäller enligt

vår rättsordning. Skall sålunda för framtiden gälla den av departementschefen gillade principen att kvinnans handlande före övergreppet eller förhållande till mannen skall sakna betydelse för bestämmande av brottet? Skall denna del av skeendet undantagas från lagtextens ord "omständigheterna i övrigt" enligt 6 kap. 1 § andra stycket i den föreslagna lydelsen? Skall det faktiska händelseförloppet få tillmätas betydelse vid utmätande av fängelsestraffets längd? Här uttalar departementschefen att "Därvid kan man självfallet inte bortse från de omständigheter som har föregått ett övergrepp eller som anknyter till parternas personliga relationer; sådana faktorer ingår alltid som en del i helhetsbilden när en domstol skall bestämma påföljd i ett brottmål" (s. 23). Mot denna traditionella värderingskall å andra sidan ställas det uttalandet att "över huvud taget bör den omständigheten att ett övergrepp föregåtts av samvaro mellan kontrahenterna *inte* (kurs. av mig) leda till en mildare bedömning" (s. 24). I samma riktning kan också följande rader i specialmotiveringen peka: "Sådana faktorer (kvinnans beteende före övergreppet och relationen till mannen) anses också sakna självständig betydelse för frågan om ett brott skall hänföras under andra stycket men ibland kan de naturligtvis liksom andra omständigheter utgöra en del av helhetsbilden" (s. 51).

Enligt gällande rätt (6:4) är det obetingat straffbart för lärare att ha sexuell förhållande till sina elever, om dessa är under 18 år. Som socialstyrelsen framhållit går de ungdomar som åtnjuter skydd enligt lagstadgandet i grundskola eller i gymnasium och är för sin framtida utbildning eller för sitt framtida yrkesliv beroende av de betyg som läraren ger. Eleverna är fortfarande lika skyddsvärda som tidigare. Lagregeln bör därför bibehållas. Det får ankomma på utskottet att utarbeta erforderlig författningstext.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag

1. att riksdagen uttalar att mål som angår 6 kap. brottsbalken skall handläggas och bedömas efter samma rättsprinciper som gäller i övrigt enligt vår rättsordning,
2. att riksdagen beslutar att nuvarande förbud för lärare att ha sexuell förhållande till sina elever under 18 år skall bibehållas.

Stockholm den 28 februari 1984

ALLAN EKSTRÖM (m)